

Platteland en kleine kernen verrassend vitaal; kwantitatieve analyse van de sociaal-economische ontwikkeling van ruraal Nederland

Eric Koomen en Rosan van Wilgenburg

Abstract

In het kader van de evaluatie Nota Ruimte is een kwantitatieve analyse van de sociaal-economische vitaliteit van de kleine kernen en het platteland uitgevoerd. De ontwikkelingen in het rurale gebied op het vlak van wonen, werken en voorzieningen blijken in deze analyse weinig af te wijken van de nationale trends. Het aantal woningen in kleine kernen stijgt zelfs sneller dan in de rest van Nederland, de banengroei gaat gelijk op met het nationaal gemiddelde, het percentage 65+ ligt iets beneden het landelijk gemiddelde en de ontwikkeling in het basisvoorzieningen-niveau is gelijk aan het nationaal gemiddelde.

Stellingen:

- 1 Het platteland is, in sociaal-economisch opzicht, net zo vitaal als de rest van Nederland
- 2 De met de Nota Ruimte beoogde wijziging in het ruimtelijk beleid om het platteland meer ruimte voor ontwikkeling te geven is dan ook niet noodzakelijk
- 3 Specifiek beleid gericht op de sociaal-economische ontwikkeling van ruraal Nederland is overbodig als bedacht wordt dat vanuit elke kleine kern binnen een half uur een stad te vinden is. Het verdient (mijn) voorkeur in ruraal Nederland juist de onderscheidende elementen (rust, ruimte, groen) te benadrukken in plaats van de concurrentie met de steden (en elkaar) aan te gaan op zoek naar economische ontwikkeling.

Drs Eric Koomen
ekoomen@feweb.vu.nl
Drs Rosan van Wilgenburg
rwilgenburg@feweb.vu.nl
Vrije Universiteit Amsterdam
FEWEB/RE SPINlab
De Boelelaan 1105
1081 HV, Amsterdam

Platteland en kleine kernen verrassend vitaal;

kwantitatieve analyse van de sociaal-economische ontwikkeling van ruraal Nederland

Eric Koomen en Rosan van Wilgenburg

1. Conclusies en inleiding

Dit paper beschrijft een kwantitatieve analyse naar de sociaal-economische vitaliteit van de kleine kernen en het omliggende platteland. Het onderzoek maakt duidelijk dat deze gebieden, in tegenstelling tot de noodkreten die hierover regelmatig geslaakt worden, verrassend vitaal zijn. De ontwikkelingen in het rurale gebied op het vlak van wonen, werken en voorzieningen wijken over het algemeen weinig af van die voor geheel Nederland. Het aantal woningen in kleine kernen stijgt sneller dan in de rest van Nederland, de banengroei gaat gelijk op met het nationaal gemiddelde, het percentage 65+ ligt iets beneden het landelijk gemiddelde en de ontwikkeling in het basisvoorzieningen-niveau is gelijk aan het nationaal gemiddelde. Wel valt op dat een deel van dit voorzieningenniveau in de allerkleinste kernen sterker terugloopt dan in de rest van Nederland. Daarnaast heeft het platteland te maken met een continue teruggang in de agrarische werkgelegenheid, die gemiddeld genomen overigens meer dan gecompenseerd wordt door de banengroei in de overige sectoren in het buitengebied.

Deze analyse geeft het begrip vitaliteit een sociaal-economische invulling en stelt een beperkte set kwantitatieve indicatoren voor om dit fenomeen te beschrijven. Elk van de gekozen indicatoren weerspiegelt een aspect dat van belang geacht wordt voor de rurale vitaliteit. Daarnaast is de selectie mede bepaald door de beschikbaarheid van tijdreeksen van gedetailleerde (ruimtelijke) gegevens.

In deze studie worden de volgende indicatoren gebruikt:

Woningaantal; als aanduiding voor de omvang van de kern en de daarmee aanwezige basis voor het voorzieningenniveau. Beleidsmatig is dit getal interessant omdat het een verband legt met het in de Nota Ruimte (VROM *et al.* 2004) vastgelegde voornemen om in heel Nederland ruimte te bieden aan de natuurlijke bevolkingsaanwas en lokaal georiënteerde bedrijvigheid (pag. 83) en de mogelijkheid de vitaliteit van het platteland op peil te houden door ruimte te bieden aan nieuwbouw van woningen en bedrijven (pag. 125).

Banenaantal; vertegenwoordigt de lokale werkgelegenheid. Beleidsmatig is hiervoor veel aandacht zoals uit het hierboven beschreven streven naar rurale ontwikkeling van wonen en werken blijkt.

Demografie; de leeftijdsopbouw geeft zicht op de mogelijke trends van ontgroening en vergrijzing die vaak in verband gebracht worden met vitaliteit.

Voorzieningsaanbod; de aanwezigheid van enkele basisvoorzieningen (winkels, scholen, horeca, huisartspraktijken en bank- en postkantoren) geeft een indicatie van de levendigheid van kleine kernen.

Door de sociaal-economische toestand in verschillende jaren (1996 en 2000) te meten ontstaat een overzicht van recente ontwikkelingen in de vitaliteit van het platteland ten tijde van het dikwijls bekritiseerde restrictieve ruimtelijke beleid van onder meer de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening. De veronderstelde teloorgang van de rurale vitaliteit wordt vaak in verband gebracht met de vele ruimtelijke restricties in het landelijk gebied en was aanleiding voor de met de Nota Ruimte beoogde wijziging in het ruimtelijk beleid om het platteland meer ruimte voor ontwikkeling te geven. Het doel van deze analyse is om een methode te

beschrijven waarmee de daadwerkelijke ontwikkelingen in vitaliteit gevolgd kunnen worden en daarmee de discussie over dit onderwerp van een kwantitatieve onderbouwing te voorzien. Het verklaren van de waargenomen trends valt buiten het bereik van deze studie.

Om de analyse leesbaar te houden, worden in dit paper slechts de definitie van kleine kernen en de meest in het oog springende resultaten besproken. Een uitgebreidere beschrijving van dit onderzoek met daarin ook een analyse van provinciaal beleid en specifieke aandacht voor vijf case-studiegebieden is te vinden in Smaal *et al.* (2005a; 2005b)

2. Definitie kleine kernen

Kleine kernen zijn in dit onderzoek gedefinieerd als:

aaneengesloten bebouwde gebieden van minimaal 5 hectare met 10-2000 woningen.

Voor het definiëren van bebouwde gebieden gebruiken wij het basisbestand bebouwd gebied zoals dat voor het jaar 2000 door het ministerie van VROM is afgeleid van bodemgebruikbestand van het CBS. Als bebouwd gebied worden hierin beschouwd: alle vormen van primaire urbane bebouwing (woongebied, detailhandel en bedrijfsterreinen) de aan het urbane gebied gerelateerde functies (diverse voorzieningen, stortplaatsen, parken, begraafplaatsen, recreatiegebieden en dergelijke) voor zover die ingesloten liggen binnen primair stedelijk gebied,

Bebouwde gebieden dienen verder minimaal 5 hectare te beslaan. Als (onbebouwd) buitengebied worden in deze benadering naast water, landbouw- en natuurgebieden onder meer beschouwd: vliegvelden, bouwterreinen en verblijfsrecreatie. Een uitgebreide beschrijving van de totstandkoming van het basisbestand is te vinden in het rapport Begrenzing Bebouwd Gebied 2000 (Odijk *et al.* 2004).

Bebouwde gebieden die dicht bij elkaar liggen (binnen 500 meter) en zodoende als een samenhangend dorpsgebied kunnen worden verondersteld zijn in deze analyse samengenomen. Kleine kernen die vooral een werk functie hebben zijn buiten beschouwing gelaten. Het gaat hierbij om vrij uitgestrekte bedrijfs- en industrieterreinen met relatief weinig woningen, die niet echt als kleine (dorps)kernen te beschouwen zijn.

De kernen zijn onderverdeeld naar aantal woningen om onderscheid te kunnen maken tussen kleinere en grotere kleine kernen. Voor deze indeling zijn vijf klassen onderscheiden met ieder ongeveer even veel kernen. Om de analyse van deze kleine kernen in een breder perspectief te plaatsen zijn tevens gegevens opgenomen van de kernen met 2.001 tot 8.000 woningen, het gemiddelde over alle kleine kernen (11-2000 woningen) en Nederland als geheel. Het beeld van het platteland wordt gecompleteerd met de (totaal) cijfers van het als onbebouwd te beschouwen gebied buiten de kernen. Dit gebied wordt in de analyse het buitengebied genoemd en bestaat uit verspreide bebouwing met een ruimtebeslag van maximaal 5 hectare. Hieronder vallen ook de grotere bebouwde gebieden (kleine gehuchten) met minder dan 10 huizen.

3. Wonen en werken

Tabel 1 toont het aantal kernen per grootteklasse en het gemiddelde aantal woningen en banen per kern in 1996 en 2000.

Gemiddeld is in Nederland het aantal woningen in totaal met 5% toegenomen en in de kleine kernen met 10%. In de kleinere kleine kernen is de gemiddelde groei het grootst. Met andere woorden: dorpen groeien sneller dan de rest van Nederland. In het buitengebied is het aantal woningen slechts met 2% toegenomen. Dat de bebouwing op het platteland zo sterk toeneemt lijkt in tegenspraak met het reeds lang bestaande beleidstreven tot behoud van open ruimte (RNP 1958, V&B 1960) en compacte verstedelijking (V&RO 1970, VROM 1989) en het algemene gevoel dat het platteland op slot zit.

Eerdere studies wijzen echter in dezelfde richting. De Rijksplanologische dienst constateerde in haar “Balans ruimtelijke kwaliteit 2000” (VROM 2000) een toename van meer dan 200.000 woonadressen, ofwel ruim 50%, in het buitengebied (buiten de bebouwde kom) in de periode 1990-1999. Dat de door ons geconstateerde toename veel geringer is ligt aan de ruimere begrenzing die wij hanteren voor het bebouwde gebied (op basis van het jaar 2000 met daaraan toegevoegd een 500m buffer) en de kortere periode die wij beschouwen. De RPD heeft in dezelfde studie ook expliciet gekeken naar het effect van restrictief ruimtelijk beleid op de toename van bebouwing in het buitengebied. Daaruit blijkt dat de toename van het bebouwd oppervlak tussen 1989 en 1996 in de restrictieve beleidsgebieden en bufferzones iets lager (respectievelijk 11,5% en 8,8%) ligt dan het landelijk gemiddelde (12,2%). De toename van het aantal woonadressen in de periode 1990-1999 in de restrictieve beleidsgebieden (28%), bufferzones (30,5%) en het Groene Hart (32,8%) is zelfs beduidend lager dan voor Nederland als geheel (51,3%). De nieuwbouw in is in de helft van de gevallen aan de grenzen van bebouwde kernen gerealiseerd, de andere helft is verspreid in het buitengebied gebouwd. Dat geldt voor zowel de gebieden met beleidsrestricties als voor Nederland als geheel. Het restrictief beleid werkt dus wel, maar slechts met mate.

Een vergelijkbare conclusie wordt getrokken in de studie “Milieu- en natuureffecten Nota Ruimte” (MNP 2004). De ontwikkeling van het aantal woon- en werkadressen in de periode 1990-2000 wordt daarin geanalyseerd op basis van een ander bestand (Adres-Coördinaten Nederland). Wederom blijkt de toename in bebouwing in de bufferzones en het Groene Hart beduidend lager te liggen dan het nationaal gemiddelde. Interessant is verder dat ook volgens deze studie de percentuele adressentoename in de kleine kernen hoger ligt dan in de dorpen en kleine steden. De toename is veruit het kleinst (circa 3 %) buiten de bebouwde kom. Het relatieve succes van het ruimtelijke Rijksbeleid in het afremmen van verstedelijking in bijzondere beleidsgebieden wordt ook onderschreven in recente onderzoeken van Alterra (Bervaes et al. 2001, Gies et al. 2005).

Kleine kernen hebben zowel in absolute als relatieve zin minder bedrijvigheid dan de rest van Nederland. De kleinere kernen (100-1000 woningen) hebben grofweg 1 baan op elke 2 woningen terwijl deze verhouding voor de grotere kernen en geheel Nederland ongeveer 1:1 is. Dat de kleinste kernen (10-100 woningen) relatief meer banen hebben is vooral een gevolg van het feit dat hierin enkele relatief grote industrie- of bedrijventerreinen liggen¹. Opmerkelijk is dat de groei in de werkgelegenheid in de kernen van verschillende grootte, Nederland en het buitengebied vrijwel gelijk is. Er is dus geen reden om aan te nemen dat de

¹ Hiervoor is gedeeltelijk gecorrigeerd, door kleine kernen waarin de verhouding woningen-banen meer is dan 1:20 uit de selectie te verwijderen. Het gaat hier namelijk om industrieterreinen met enkele woningen. Maar 1:20 blijft natuurlijk ook een arbitraire grens, waardoor enkele van die situaties met bijvoorbeeld verhouding 1:19 of 1:18 nog wel in de selectie zitten.

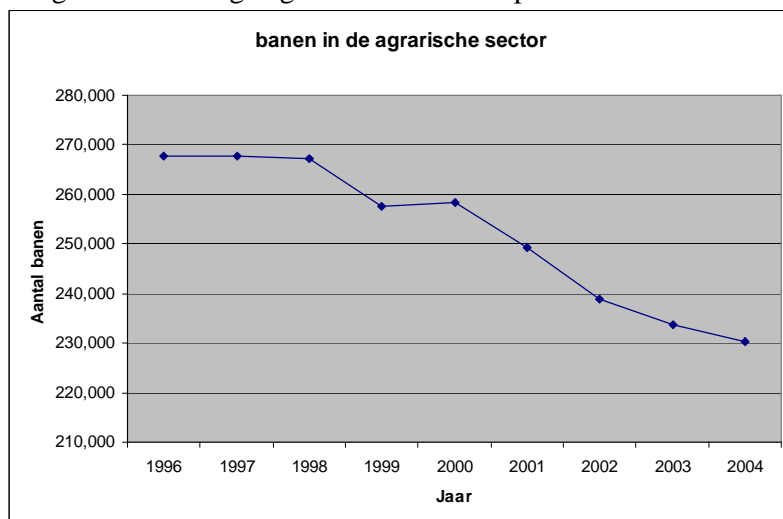
werkgelegenheid in de kleine kernen zich ongunstiger ontwikkelt dan het nationaal gemiddelde.

Kerngrootte	Aantal	Woningen			Banen		
		1996	2000	% verschil	1996	2000	% verschil
11-100	175	50	56	13	79	88	12
101-250	332	159	180	13	82	94	15
251-500	396	309	363	17	180	206	15
501-1000	291	647	704	9	334	377	13
1001-2000	215	1363	1448	6	853	956	12
2001-8000	231	3757	3978	6	3082	3505	14
11-2000	1409	472	518	10	279	315	13
Nederland		6.276.066	6.589.699	5	5.995.670	6.830.006	14
Buitengebied		306.027	312.524	2	271.327	313.398	16

Tabel 1: Gemiddeld woning- en banenaantal in kleine kernen en absolute cijfers voor het buitengebied en heel Nederland. In cursief staan de percentages verschil tussen beide jaren. De kolom aantal geeft het aantal kernen per grootteklasse weer.

Het belang de lokale werkgelegenheid moet overigens niet overschat worden. Veel werknemers zijn bereid te forenzen voor hun werk en kernen met meer dan 2000 woningen liggen veelal op geringe afstand.

In bovenstaande analyse is de werkgelegenheid in de agrarische sector niet meegenomen, omdat er op dit schaalniveau geen betrouwbare gegevens beschikbaar zijn. Om toch een beeld te geven van deze voor het platteland belangrijke sector is de nationale ontwikkeling weergegeven in figuur 1. In de periode is 1996 en 2000 is het aantal banen in de agrarische sector met ongeveer 10.000 (ongeveer 4%) afgenomen. Deze afname zal vooral in het buitengebied hebben plaatsgevonden, maar is betrekkelijk gering ten opzichte van de totale toename in de overige werkgelegenheid (ruim 40.000 banen, zie tabel 1) aldaar. De afname in de agrarische werkgelegenheid zette in de periode 2000-2004 versneld door.

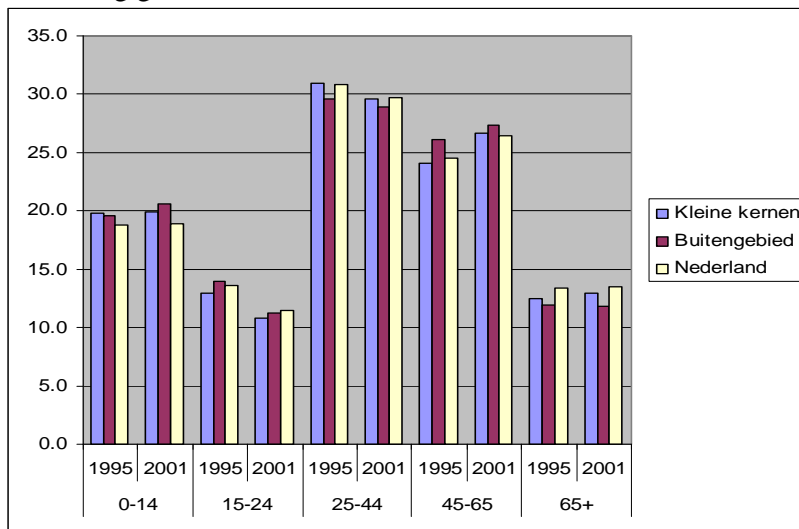


Figuur 1: aantal banen in de agrarische sector (1996-2004) in Nederland. Bron: LISA, gebaseerd op landbouwtellingen CBS.

4. Demografie

Figuur 2 laat zien dat de leeftijdsopbouw van de bevolking in kleine kernen vrijwel gelijk is aan de gemiddelde leeftijdsopbouw in Nederland. Kleine kernen en vooral het buitengebied hebben relatief iets meer personen in de categorie van 0 tot 14 jaar en iets minder personen van boven de 65. Bijlage 2 laat zien dat het aandeel 65 plussers in de allerkleinste kernen (minder dan 500 woningen) zelfs het laagst is. Dit in tegenstelling tot de gangbare verwachting dat het rurale gebied sterker is vergrijsd dan de rest van Nederland.

Een analyse van de demografische ontwikkeling in de periode 1995-2001 (tabel 2) leert dat het percentage personen van 45-65 jaar (de baby boom generatie) en ouder dan 65 jaar in de kleine kernen sterker gestegen is dan in de rest van Nederland. Het aandeel ouderen, hoewel nog steeds lager dan het nationaal gemiddelde, neemt dus relatief toe. Mogelijk dat de vergrijzing zich hier in de toekomst sterker zal manifesteren. Het aandeel 15-24 jarigen neemt in heel Nederland af, maar in het buitengebied sterker dan in de kleine kernen en Nederland totaal. Het is dus niet zo dat deze leeftijdsgroep in de kleine kernen sterker daalt dan in Nederland totaal, terwijl dat wel vaak gedacht wordt. Overigens betekenen deze ontwikkelingen veel voor het woningbouwbeleid; met name voor ouderen zal meer specifieke huisvesting gerealiseerd moeten worden.



Figuur 2: Percentages bewoners per leeftijdscategorie in kleine kernen, het buitengebied en Nederland voor de jaren 1995 en 2001.

Kerngrootte	0-14	15-24	25-44	45-64	65-ouder
11-100	0.2	-2.4	-1.1	2.8	-0.3
101-250	0.4	-2.4	-1.1	2.6	0.2
251-500	0.0	-1.9	-1.4	2.8	0.3
501-1000	0.2	-2.0	-1.5	2.7	0.5
1001-2000	0.1	-2.1	-1.6	2.4	1.2
2001-8000	-0.1	-2.2	-1.5	2.2	1.3
11-2000	0.1	-2.1	-1.4	2.6	0.5
Nederland	1.0	-2.7	-0.6	1.3	-0.1
Buitengebied	0.2	-2.1	-1.1	1.9	0.1

Tabel 2: verandering in percentage personen per leeftijdscategorie (2001-1995)

Een uitgebreidere analyse van de demografie is te vinden in bijlage 2. Een beschrijving van de methode om de bevolkingsopbouw per kern te aggregeren uit de onderliggende basisgegevens en de mogelijke gevolgen hiervan is beschreven in bijlage 1.

5. Voorzieningen

Een belangrijk aspect bij de leefbaarheid van kleine kernen is de aanwezigheid van basisvoorzieningen. Gekozen is hier voor winkels, scholen, horeca, huisartspraktijken en bank- en postkantoren. Het voorzieningenniveau is, zoals te verwachten valt, direct gekoppeld aan de grootte van de kernen (zie tabel 3). Pas wanneer een kern meer dan 1.000 woningen heeft zijn er gemiddeld 1 of meer huisartspraktijken aanwezig. De kernen met minder dan 500 woningen hebben veelal geen bank/post voorzieningen. De kernen met minder dan 100 woningen hebben vaak ook geen scholen. Overige voorzieningen zijn (winkels en horeca) meestal wel aanwezig.

Kerngrootte	winkels		scholen		horeca		huisarts praktijken		bank en post kantoren	
	1996	2000	1996	2000	1996	2000	1996	2000	1996	2000
11-100	0.5	0.6	0.2	0.2	0.5	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0
101-250	1.6	1.5	0.9	0.8	1.3	1.3	0.1	0.1	0.2	0.2
251-500	4.1	3.9	1.2	1.2	2.6	2.7	0.3	0.3	0.7	0.6
501-1000	9.9	9.5	1.7	1.7	4.7	4.9	0.8	0.8	1.2	1.1
1001-2000	22.5	22.3	2.7	2.7	7.8	8.2	1.4	1.4	1.8	1.7
2001-8000	70.4	70.4	8.3	8.0	20.4	21.0	3.0	3.2	4.1	3.7
11-2000	7.1	6.9	1.3	1.3	3.2	3.4	0.5	0.5	0.8	0.7
Nederland	105009	103494	13560	13220	36676	37782	4522	4705	5005	4488
Buitengebied	2650	2876	457	456	2344	2492	57	56	53	47

Tabel 3: gemiddeld voorzieningen niveau in kleine kernen, absolute aantallen voor Nederland en het buitengebied in 1996 en 2000.

Voor de ontwikkeling van de vitaliteit van het platteland is het vooral interessant te zien hoe dit voorzieningenniveau zich in de tijd ontwikkelt. Tabel 4 geeft hiervan een overzicht. Overigens gaat het hier vaak om geringe absolute verschillen in voorzieningenaantal. Bij de allerkleinste kernen (11-100 woningen) verdwijnen of verschijnen in de periode 1996-2000 vaak maar twee of minder voorzieningen. Deze zijn in de tabel tussen haakjes weergegeven en worden verder buiten beschouwing gelaten.

Gemiddeld houdt de ontwikkeling van het voorzieningenniveau in de kleine kernen gelijke tred met de trends die voor heel Nederland gelden: het aantal winkels, scholen en bank/postkantoren neem licht af, terwijl het aantal horeca-voorzieningen en huisartspraktijken licht toeneemt. De kleinste kernen (100-500 woningen) hebben veelal een wat ongunstiger verloop dan de grotere kleine kernen (1000-2000 woningen). Dit overzicht suggereert dat de kleine kernen gemiddeld genomen aan dezelfde algemene sociaal-economische factoren (zoals schaalvergroting in detailhandel en scholen, afslanken in kantorennetwerk banken) blootstaan als de rest van Nederland en geen eigen, negatiever dynamiek kennen.

Overigens maskeren de hier gepresenteerde nationale gemiddelden de lokale impact die de beschreven ontwikkelingen kunnen hebben. Een afname in het aantal scholen van 5%, zoals

die voor de kernen van 100-250 woningen te zien is, lijkt wellicht bijna verwaarloosbaar, maar betekent wel het verdwijnen van 3 scholen in vier jaar tijd. Hierdoor zijn mogelijk 3 kleine kernen geheel zonder school komen te zitten. Het zijn juist deze incidentele, lokale gebeurtenissen die ter plaatse van groot belang zijn voor de vitaliteit van het platteland. Gebeurtenissen ook die na publicatie in een landelijke krant (Volkskrant 12 maart 2005: *Ondergang van schooltje splijt Gronings dorp*) het beeld over de problematiek van het platteland vormen.

Bij bovenstaande cijfers moet verder worden opgemerkt dat het aantal woningen per kleine kern gemiddeld met 10% is toegenomen. Per woning is het aantal scholen en winkels dus sterker gedaald (behalve in het buitengebied).

Kerngrootte	Winkels	Scholen	Horeca	Huisartspraktijken	Bank/Postkantoren
11-100	5	(3)	(1)	(0)	(-25)
101-250	-8	-5	(1)	(11)	-30
251-500	-6	-2	2	3	-17
501-1000	-4	1	4	3	-10
1001-2000	-1	-2	6	1	-7
2001-8000	0	-4	6	7	-9
11-2000	-3	-2	4	2	-12
Nederland	-1	-3	3	4	-10
Buitengebied	9	(0)	6	-2	-11

Tabel 4: Procentueel verschil in het gemiddelde aanbod van voorzieningen(2000-1996) in kleine kernen, het buitengebied en heel Nederland. Percentuele verschillen die berusten op een zeer klein (<= 2) absoluut verschil zijn tussen haakjes aangegeven.

6. Discussie

Als we de hier besproken thema's wonen, werken, demografie en voorzieningenniveau bepalend achten voor vitaliteit, kunnen we concluderen dat deze zich voor ruraal Nederland niet anders ontwikkeld dan in de rest van het land. Sterker nog: op basis van de gepresenteerde indicatoren kan niet geconcludeerd worden dat de vitaliteit van het platteland in de beschouwde periode achteruitgaat. Dit is in tegenstelling tot de Nota Ruimte (VROM *et al.* 2004), waar gesteld wordt (pag.24) dat leefbaarheid en vitaliteit van verschillende, meer landelijke gebieden afneemt, mede in relatie tot het afnemende aantal agrarische bedrijven. Onze analyse roept de vraag op welke vorm van vitaliteit in de Nota Ruimte bedoeld is en waar de geconstateerde afname op gebaseerd is. Het verband met de afnemende agrarische bedrijvigheid is ons onduidelijk. De overige lokale werkgelegenheid is in de door ons onderzochte periode aanzienlijk sterker gestegen dan de agrarische werkgelegenheid afnam.

Overigens is de tijdreeks in ons onderzoek (1996-2000) vrij kort. Met het beschikbaar komen van recentere gegevens kan de gebruikte indicatorenset toegepast worden om de ontwikkeling van de kleine kernen in de tijd te volgen. Een dergelijke vervolganalyse kan aantonen of de beschreven trends zich voortzetten.

De conclusies van onze analyse stemmen in grote lijnen overeen met een ander onderzoek naar ontwikkelingen in kleine kernen voor de periode 1990-2000 (Reijden *et al.* 2002). Dat

onderzoek definieert kleine kernen afwijkend (als plaatsen met 500 tot 5000 inwoners) maar komt tot vergelijkbare conclusies:

de woningvoorraad in kleine kernen groeit, hoewel iets minder dan in grotere plaatsen

het bedrijvenaantal groeit in kleine kernen even hard als in grotere plaatsen

het winkel- en scholen aantal daalt in de kleine kernen even hard als daarbuiten. Het aantal huisartspraktijken groeit iets minder snel dan in de overige plaatsen.

het aantal ouderen (65+) in de kleine kernen is lager dan daarbuiten, wel stijgt dit percentage harder dan in de grotere plaatsen.

Dat de ontwikkeling in het landelijk gebied niet sterk afwijkt van die van Nederland als geheel komt ook overeen met de bevindingen van recent onderzoek naar de plattelands economie van Nederland door het LEI, waarin geconcludeerd wordt dat de sociaal-economische verschillen tussen de stedelijke en rurale groepen van COROP-gebieden beperkt zijn en dat de indicatoren voor alle groepen dusdanige waarden hebben dat ze voorsnog geen aanleiding geven tot grote bezorgdheid over de sociaal-economische ontwikkeling (Terluin *et al.* 2005).

Uiteraard is een aantal kritisch kanttekeningen bij het interpreteren van de cijfermatige resultaten op zijn plaats. Zo geven de gepresenteerde cijfers slechts de gemiddelde ontwikkeling weer voor alle kleinen kernen in Nederland. Het is belangrijk om hierbij te bedenken dat de situaties regionaal en zeker lokaal sterk kunnen afwijken. In de ene kern verschijnt wellicht een voorziening terwijl die in de andere kern juist verdwijnt. De landelijke trends geven slechts het netto-saldo van alle lokale ontwikkelingen weer. Ze duiden daarmee wel aan welke veranderingen een structureel karakter hebben en dus beleidsrelevant zijn. Voor het daadwerkelijk formuleren van werkbaar beleid is een goed zicht op de lokale situatie echter onontbeerlijk.

In dit onderzoek zijn de indicatoren een versimpelde weergave van de achterliggende sociaal-economische fenomenen. Banen vertegenwoordigen bijvoorbeeld werkgelegenheid en het aantal voorzieningen representeert het aanbod aan basisvoorzieningen. De omvang en kwaliteit van de betreffende voorzieningen blijft echter buiten beschouwing. Een school kan zowel een kleine basisschool als een uitgebreide instelling voor voortgezet onderwijs betreffen. Zo telt een buurtwinkel in deze analyses ook even zwaar als een grote supermarkt. Het simpelweg optellen van deze voorzieningen en voor verschillende jaren naast elkaar zetten is dus een ernstige vorm van appels en peren vergelijken. Wederom geldt hier dat de gepresenteerde trends slechts een globale aanduiding geven van de mogelijke landelijke ontwikkelingen.

Dankwoord

De auteurs danken DG Ruimte, van het ministerie VROM en H&S Adviseurs voor de gelegenheid tot dit onderzoek en de prettige samenwerking hierin.

Referenties

Bervaes, J.C.A.M., W. Kuidersma, J. Onderstal (2001), *Rijksbufferzones; verleden, heden en toekomst*, Alterra rapport 360, Alterra, Wageningen.

Gies, E., L. Groenemijer, W. Meulenkamp, R. Smidt, H. Naeff, M. Pleijtte (2005), *Verstening in het landelijk gebied; een onderzoek naar de aard en omvang van verstening in het landelijk gebied ten behoeve van het monitorings- en*

- evaluatieprogramma van Nota Ruimte*, rapport in voorbereiding, Alterra, Wageningen.
- Milieu- en Natuurplanbureau (2004), *Milieu- en natuureffecten Nota Ruimte*, RIVM-rapport 711931009, RIVM, Bilthoven.
- Odijk, M., B. van Bleek & P. Louwerse (2004), *Begrenzing Bebouwd Gebied 2000*, Ministerie van VROM, Den Haag.
- Reijden, H. van der, A. van Grinsven & S. Butter (2002), *Kleine Kernen; Quickscan beleidsmotieven en ontwikkelingen*, RIGO Research en Advies BV, Amsterdam.
- RNP (1958), *De ontwikkeling van het Westen des Lands*, Rijksdienst voor het Nationale Plan, Den Haag.
- Stichting LISA (2002), *LISA handboek; Definities, samenstelling en achtergronden LISA*, versie 01-05-2005, Stichting Lisa Tilburg/Den Haag, mei 2002
- Terluin, I.J., L.H.G. Slangen, E.S. van Leeuwen, A.J. Oskam, A. Gaaff (2005), *De plattelandseconomie in Nederland; Een verkenning van definities, indicatoren, instituties en beleid*, Rapport 4.05.04, LEI, Den Haag
- V&B (1960), *Nota inzake de ruimtelijke ordening in Nederland*, Ministerie van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid staatsdrukkerij en uitgeverijbedrijf, Den Haag.
- V&RO (1977), *Derde Nota over de Ruimtelijke Ordening (verstedelijkingsnota)*, Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke ordening, Staatsuitgeverij, Den Haag.
- VROM (1989), *Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening*, Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke ordening en Milieubeheer, SDU uitgeverij, Den Haag.
- VROM (2000), *Balans ruimtelijke kwaliteit 2000*, Ministerie van Volkshuisvesting Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Den Haag.
- VROM/LNV/V&W/EZ (2004) *Nota Ruimte. Ruimte voor ontwikkeling*, Ministeries van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Verkeer en Waterstaat en Economische zaken, SDU uitgeverij, Den Haag.